

KECZER GABRIELLA főiskolai docens

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

Abstract

This study compares the higher education performance of 6 Middle-European countries: Hungary, the Czech Republic, Slovakia, Poland, Romania and Slovenia. The performance of the national higher education systems is evaluated in the 8 dimensions suggested by the European Committee. Higher education is the ISCED (International Standard Classification of Education) 5-6th levels, i.e. gradual and doctoral training. The most recent available data is obtained from Eurostat, OECD and Pro Inno Europa. The aim of the study is to compare our performance to those countries that have similar historical paths and to identify trends either favorable or unfavorable.

Bevezetés

Az Európai Bizottság a nemzeti felsőoktatási rendszerek teljesítményének értékelésére 8 dimenziót javasolt. Ezek a következők: hozzáférés a felsőoktatáshoz, diplomaszerezés, diplomások elhelyezkedése, mobilitás, felnőttek részvétele a felsőoktatásban, a felsőoktatás kutatási teljesítménye, forrásteremtési képessége, költséghatékonyasága (CHEPS 2008). Az alábbiakban 6 közép-európai ország, Magyarország, a Cseh Köztársaság, Szlovákia, Lengyelország, Románia és Szlovénia felsőoktatási rendszereinek teljesítményét mutatom be az EB ajánlása alapján.

Közép-európai országok felsőoktatásának teljesítménye

1. Hozzáférés a felsőoktatáshoz

Ez a dimenzió azt mutatja meg, hogy a felsőoktatás mennyire hozzáférhető a tanulni szándékozók számára egy adott országban. Az első mutató a felsőoktatásba a teoretikus felvételi életkorban belépők aránya az adott korosztályon belül.

1. táblázat. A felsőoktatásba belépők aránya a teoretikus felvételi életkorban
Table 1. Rate of HE¹ entrants at theoretical starting age

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Cseh Köztársaság	17,2	18,0	20,5	21,6	22,3	22,8	23,3
Magyarország	12,3	12,7	11,8	11,8	11,2	9,3	9,1
Lengyelország	28,7	31,3	34,0	35,7	37,4	37,1	37,9
Románia	20,0	20,8	22,2	22,3	26,1	25,7	27,8
Szlovénia	38,4	40,2	41,2	43,2	44,1	45,5	47,3
Szlovákia	12,9	20,4	21,1	22,2	21,6	21,3	21,1

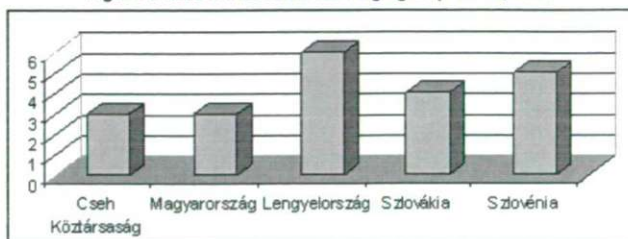
Forrás: Eurostat alapján saját szerkesztés

Mint látható, hazánk a legrosszabbul teljesítő állam a vizsgált régióban és időszakban, hiszen nálunk a legalacsonyabb a felsőoktatásba az elméleti felvételi életkorban bejutók aránya, és Magyarország az egyetlen, ahol nem nőtt, hanem csökkent ez a hányad, így lemaradásunk nem csökkent, hanem nőtt a régió többi országához képest. A legjobban ebben a mutatóban Szlovénia áll folyamatosan magas és bővülő hozzáféréssel. Figyelemre méltó hazánk összehasonlítása Szlovákiával: míg 2004-ben a két országban még közel azonos arányban jutottak be hallgatók az elméleti felvételi életkorban a felsőoktatásba, addig 2010-ben már a szlovák fiatalok több mint kétszeres arányban jutnak be a felsőoktatásba, mint magyar kortársaik.

¹ HE: higher education.

A második mutató a felsőoktatásba belépők arányát mutatja a 17–29 éves korosztályban.²

1. ábra. A felsőoktatásba belépők aránya a 17–29 éves korosztályon belül, 2010
Figure 1. Rate of HE entrants in age group 17–19, 2010

Forrás: OECD alapján saját számítás és szerkesztés

Ebben a mutatóban Magyarország ugyancsak sereghajtó – a Cseh Köztársasággal együtt. Lengyelországban a vizsgált korosztály duplája, Szlovéniában közel duplája lép be a felsőoktatásba, mint Magyarországon.

A harmadik mutató a felsőoktatásban részt vevők aránya a 17–29 éves korosztályban.³

2. ábra. A felsőoktatásban részt vevők aránya a 17–29 éves korosztályban, 2010
Figure 2. Rate of HE students in age group 17–29, 2010

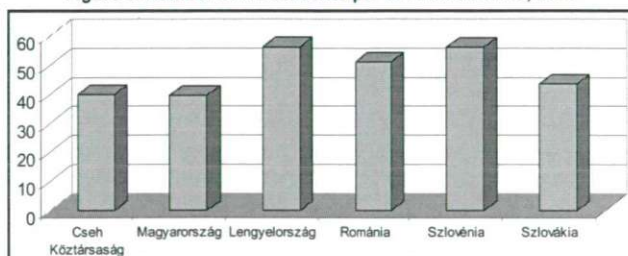

Forrás: OECD alapján saját számítás és szerkesztés

Ebben a mutatóban nincs olyan jelentős különbség Magyarország és az élenjáró ország (jelen esetben Szlovénia között), mint az előzőekben, de hazánkban így is 10%-kal alacsonyabb (18%) a felsőoktatásban részt vevők aránya, mint Szlovéniában (28%) a 17–29 éves népességén belül.

A következő mutató az egyetemi hallgatók aránya a teljes lakosságon belül.

3. ábra. A felsőoktatásban tanulók száma ezer lakosra vetítve, 2008
Figure 3. Number of HE students per 1000 inhabitants, 2008

Forrás: Eurostat alapján saját szerkesztés

Ebben a mutatóban Magyarország ismét a legutolsó: hazánkban ezer lakosra 39,6 hallgató jut, míg az első helyen álló Lengyelországban 56,3. Látható, hogy ebben a mutatóban Lengyelország mellett Szlovénia teljesít a legjobban.

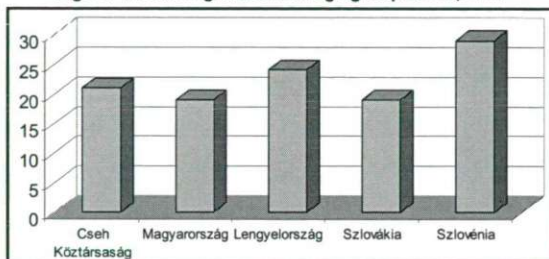
² Romániáról nincs adat.

³ Romániáról nincs adat.

2. Diplomaszerzés

A második dimenzió a diplomát szerzők arányát mutatja. Az első mutató a diplomaszerzés az egyetem befejezésének tipikus életszakaszában, azaz a 20–29 éves korosztályban.⁴

4. ábra. Diplomat szerzők aránya a 20–29 éves korosztályban, 2010
Figure 4. Rate of graduates in age group 20–29, 2010

Forrás: OECD alapján saját számítás és szerkesztés

Az első dimenzió adatai után nem meglepő, hogy Magyarország (Szlovákiával) ebben a mutatóban is utolsó, a 20–29 éves korosztályban 19% a diplomát szerzők aránya, míg az élen járó Szlovéniában 29%.

A következő mutató a diplomával rendelkezők aránya a 18–64 éves korosztályban.

2. táblázat. Diplomával rendelkezők aránya a 18–64 éves korosztályban
Table 2. Rate of HE degree holders in age group 18–64

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Cseh Köztársaság	10,4	10,9	11,6	12,1	12,2	13,1	14,1	15,2
Magyarország	13,6	14,9	15,4	15,9	16,3	17,3	17,8	18,1
Lengyelország	12,1	13,4	14,8	15,8	16,7	17,6	19,1	20,9
Románia	8,6	9,2	9,7	10,2	10,5	11,3	11,8	12,5
Szlovénia	15,1	16,2	17,5	18,6	19,3	19,8	20,4	21,1
Szlovákia	10,1	11,1	12,1	12,7	12,7	13,1	14,3	15,9

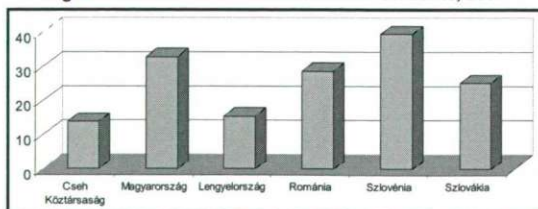
Forrás: Eurostat alapján saját szerkesztés

Magyarország ebben a mutatóban a harmadik Szlovénia és Lengyelország mögött. Ugyanakkor (az első helyen álló Szlovénia kivételével) minden országban nagyobb a diplomával rendelkezők arányának növekedési üteme, mint hazánkban. Figyelemre méltó Lengyelország teljesítménye, amely meg is előzte hazánkat, és utolérte Szlovéniát.

3. A felnőttek részvétele a felsőoktatásban

A harmadik dimenzió a felnőttek részvétele a felsőoktatásban, azaz a felsőoktatás szerepe az élethosszig tartó tanulásban. Az első mutató arra utal, hogy a felsőoktatásban részt vevők mekkora hányada felnőtt, azaz 30 éves vagy annál idősebb.

5. ábra. 30 éves vagy idősebb hallgatók az összes hallgató %-ában, 2007
Figure 5. Mature students as % of total students, 2007

Forrás: EU (2010) alapján saját szerkesztés

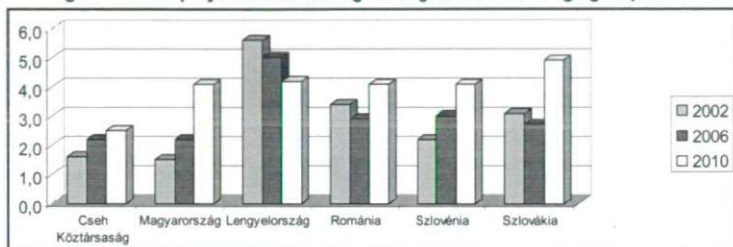
⁴ Romániáról nincs adat.

Ebben a mutatóban hazánk igen jól teljesít, hiszen Szlovénia (39,4%) után a második helyen állunk 32,8%-kal. Ez árnyalja a korábbi, az alacsonyabb életkorúakra vonatkozó mutatók alapján kirajzolódó negatív képet hazánk teljesítményéről. Hiszen ha a hallgatók harmada 30 éves vagy annál idősebb, akkor a 17–29 éves korosztályban a mutatóink ennek okán is lehetnek alacsonyabbak.

4. A diplomások elhelyezkedése

A negyedik dimenzió a diplomák értékét, használhatóságát vizsgálja. Az első mutató a felsőfokú végzettséggel rendelkezők munkanélküliségi rátája.

6. ábra. Munkanélküliségi ráta a felsőfokú végzettségűek körében a 25–64 éves korosztályban
Figure 6. Unemployment rate among HE degree holders in age group 25–64

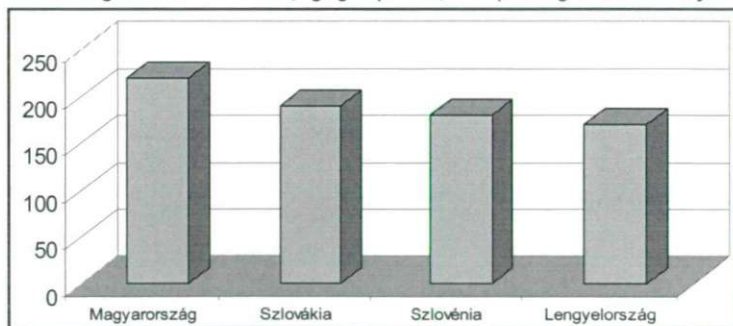
Forrás: Eurostat alapján saját szerkesztés

Ebben a mutatóban 2010-ben a térség 4 országa, köztük hazánk is egyformán teljesít (kb. 4%), míg Szlovákia rosszabb, a Cseh Köztársaság jobb helyzetben van. Ha azonban a tendenciákat is figyelembe vesszük, láthatjuk, hogy Magyarországon 2002–2010 között több mint kétszeresére nőtt a felsőfokú végzettségűek munkanélküliségi rátája (1,5-ről 4,2%-ra). Ilyen mértékű növekedés egyetlen mások országban sem következett be. Ugyanebben az időszakban Lengyelországban ez az arány drasztikusan csökkent (5,6-ről 4,2%-ra).

A második mutató a felsőfokú végzettséggel realizálható jövedelem-növekmény.⁵ Ez a diplomások jövedelmének a középfokú végzettségűek jövedelmével való összevetésével vizsgálható.

7. ábra. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők relatív jövedelme a 25–64 éves korosztályban, 2009
(középfokú végzettséggel rendelkezők jövedelme = 100)

Figure 7. Relative earnings with HE attainment, age group 25–64, 2009 (earning with secondary education = 100)

Forrás: OECD EAG alapján saját szerkesztés

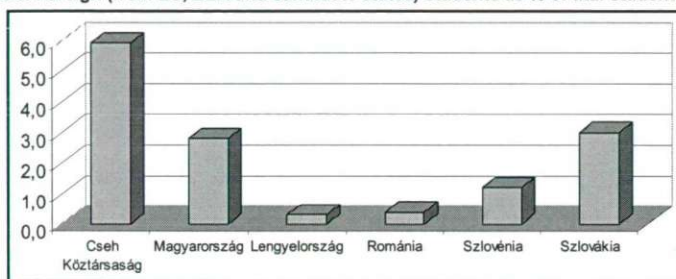
Ebben a mutatóban Magyarország kiemelkedően teljesít: a diplomások a középfokú végzettséggel rendelkezők jövedelmének több mint kétszeresét (220%) keresik. Vagyis a térség országai közül hazánkban térül meg a leginkább a felsőfokú tanulmányokba való befektetés.

⁵ Romániáról és a Cseh Köztársaságról nincs adat.

5. Nemzetközi hallgatói mobilitás

A következő mutató a hallgatók nemzetközi mobilitásának intenzitása. Az első mutató a külföldi hallgatók részvétele a hazai felsőoktatásban.

8. ábra. Külföldi (EU, EEA és tagjelölt országok) hallgatók az országban tanuló összes hallgató %-ában, 2010
Figure 8. Foreign (from EU, EEA and candidate states) students as % of total students, 2010

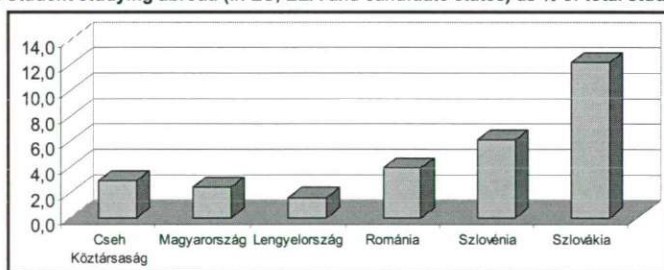

Forrás: Eurostat alapján saját szerkesztés

Ebben a mutatóban a Cseh Köztársaság és Szlovákia teljesít kiemelkedően, azonban ez minden bizonnyal a korábbi közös államalakulatuknak tudható be. Magyarország harmadik helyezése (2,8%) ezért mindenképpen jó teljesítményt jelent.

A második mutató a külföldön tanuló hazai hallgatók aránya.

9. ábra. A külföldön (EU, EEA és tagjelölt országok) tanuló hallgatók az összes hallgató %-ában, 2010
Figure 9. Student studying abroad (in EU, EEA and candidate states) as % of total students, 2010

Forrás: Eurostat alapján saját szerkesztés

Ebben a mutatóban már rosszabbul teljesít hazánk, a hallgatóink mindössze 2,4%-a tanul külföldön, ezzel csak Lengyelországot előzzük meg.

6. A felsőoktatás kutatási teljesítménye

A hatodik mutató a nemzeti felsőoktatási rendszerek kutatási teljesítménye. Az első mutató az Európai Szabadalmi Hivatalhoz (EPO) benyújtott szabadalmak száma lakosságszámra vetítve.⁶

3. táblázat. A felsőoktatási szektorból az EPO-hoz benyújtott szabadalmak száma 1 millió lakosra vetítve
Table 3. EPO patents from HE sector per 1 million inhabitants

	1999	2001	2003	2005	2007
Cseh Köztársaság	0,397	0,073	0,184	0,43	0,712
Magyarország	0,226	0,175	0,206	0,241	0,451
Lengyelország	0,087	0,075	0,212	0,113	0,672
Románia	0,022	0,003	0,004	0,058	0,02
Szlovénia	0,503	0,167		2,092	1,99

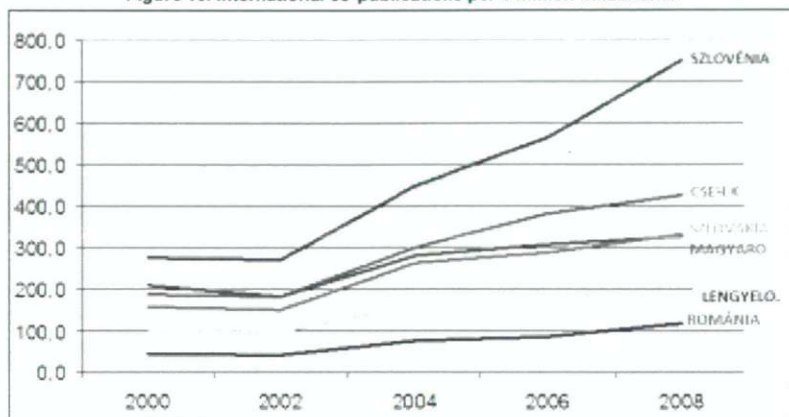
Forrás: Eurostat alapján saját szerkesztés

⁶ Szlovákiáról nincs adat.

Ebben a mutatóban Magyarország 2007-ben a 4. helyen állt, mindössze Romániát előzve meg. Ez nem jó teljesítmény, különösen azt figyelembe véve, hogy Szlovéniában több mint négyszer annyi a lakosságarányos szabadalmak száma, mint hazánkban, valamint, hogy Lengyelországban 1999 és 2007 között közel nyolcszorosára nőtt ez a mutató, megelőzve ezzel Magyarországot.

A következő mutató a közös nemzetközi tudományos publikációk száma, ugyancsak lakosságarányosan.

10. ábra. 1 millió lakosra jutó közös nemzetközi tudományos publikációk száma
Figure 10. International co-publications per 1 million inhabitants

Forrás: Pro Inno Europa alapján saját szerkesztés

Ebben a mutatóban Magyarország 2008-ban a negyedik volt., igaz, alig maradt el a harmadik helyen álló Szlovákiától. A tendencia itt is kedvezőtlen, Szlovénia rendkívüli teljesítményjavulása (eredetileg is élen járó pozícióban) mögött a hazai előrelépés mértéke igen szerénynek tűnik, a Cseh Köztársaság és Szlovákia javuló teljesítménye pedig második helyről a negyedikre szorított vissza.

7. A felsőoktatás forrásteremtési képessége

A hetedik dimenzió a felsőoktatás forrásteremtő, forrásvonzó képessége. Az első mutató az ipari finanszírozás relatív szerepe a felsőoktatási kutatás-fejlesztésben.⁷

4. táblázat. Az ipari források aránya a felsőoktatási kutatás-fejlesztésben
Table 4. Percentage of HERD financed by industry

	2006	2007	2008	2009	2010
Cseh Köztársaság	0,7	0,7	0,6	1,1	1,1
Magyarország	13	13,7	14,7	15,5	13,6
Lengyelország	5,4	11,3	3,8	3,3	2,9
Szlovákia	4,7	6,8	2,5	2,1	2,3
Szlovénia	9,5	10,6	10,1	9,2	12

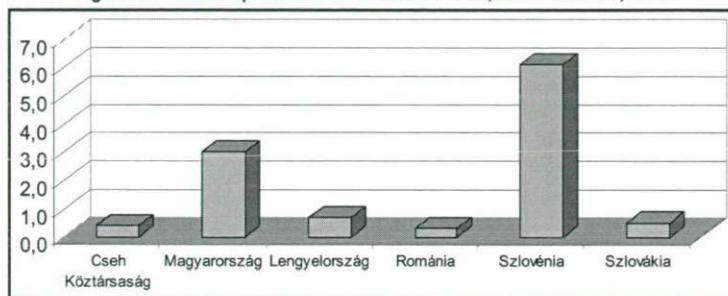
Forrás: OECD STIS alapján saját szerkesztés

Ebben a mutatóban hazánk igen jól teljesít, Magyarországon a legnagyobb az ipari finanszírozás aránya a felsőoktatási kutatás-fejlesztésben. Szlovénia teljesítménye és fejlődése ebben a mutatóban is figyelemre méltó.

A következő mutató az üzleti szféra tényleges felsőoktatási K+F ráfordításai.

⁷ Romániáról nincs adat.

11. ábra. Az üzleti szféra felsőoktatási K+F ráfordításai, Euró/lakos, 2010
Figure 11. HERD expenditure of business sector, Eur/inhabitant, 2010

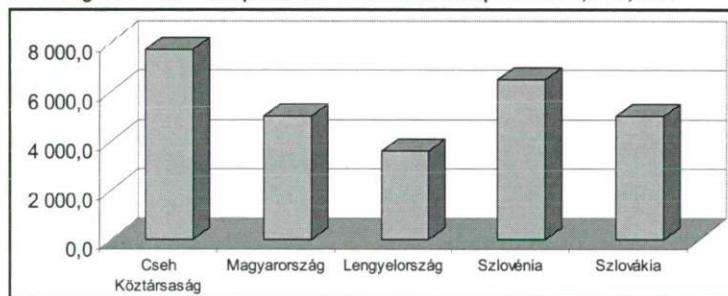
Forrás: Eurostat alapján saját szerkesztés

Ebben a mutatóban hazánk (3 Euró/lakos) a második Szlovénia (6,1 Euró/lakos) mögött, miközben a többi államban ez az összeg nem éri el az 1 Eurót sem.

8. A felsőoktatás költséghatékonyága

Az utolsó dimenzió a felsőoktatás költséghatékonyága, azaz, hogy a fenti teljesítményeket milyen pénzügyi feltételek mellett produkálják a nemzeti felsőoktatási rendszerek. Ennek első mutatója a hallgatókra jutó finanszírozás.⁸

12. ábra. A felsőoktatási intézmények éves finanszírozása hallgatónként, vásárlóerő standard, 2006
Figure 12. Annual expenditure of HE institutions per student, PPS, 2006

Forrás: Eurostat alapján saját szerkesztés

Ebben a mutatóban hazánk a negyedik helyen áll, mindössze Lengyelországot előzi meg, igaz, alig marad el a harmadik helyen álló Szlovákiától. Mindez azt jelenti, hogy a magyar felsőoktatásban egy hallgatóra egyértelműen kevesebb pénz jut, mint a cseh és a szlovén felsőoktatásban.

A második mutató a felsőoktatási K+F anyagi lehetőségeire utal.

5. táblázat. A felsőoktatási K+F éves finanszírozása, Euró/lakos
Table 5. Annual HERD expenditure, Eur/inhabitant

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Cseh Köztársaság	14,7	15,1	15,9	22,7	27,3	32,1	35,1	36,2	40
Magyarország	17,4	18,3	17,5	20,9	21,8	22,7	23,2	22,3	22,4
Lengyelország	10,4	8,6	9,5	11,5	12,3	15,7	19,4	20,4	25,4
Románia	1,3	0,9	1,1	2,1	3,6	7,3	10,8	6,4	6,5
Szlovénia	28,1	22,5	24,5	34,6	36,4	38,7	41,2	47,1	50,7
Szlovákia	2,5	4,1	6,5	7,4	9,7	11,7	13,7	14	21,2

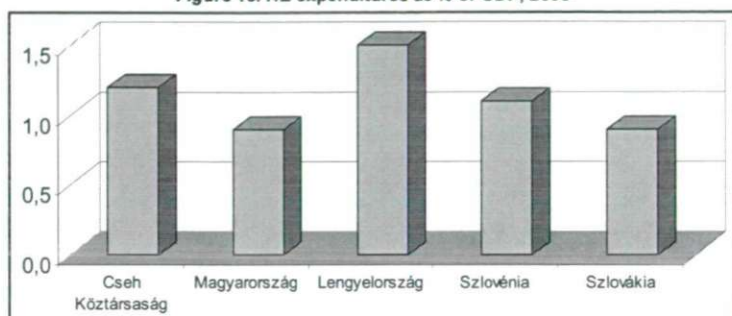
Forrás: Eurostat alapján saját szerkesztés

⁸ Romániáról nincs adat.

Ebből a mutatóból kiderül, hogy lakosság-arányosan Románia kivételével hazánkban jut a legkevesebb a felsőoktatási kutatásra. tendencia is figyelemre méltó: 2002-ben hazánk még a második helyen állt, azóta azonban a legkisebb növekedést produkálta. Ebben a mutatóban is Szlovénia áll az élen.

A következő mutató a felsőoktatás finanszírozása a GDP-hez viszonyítva.⁹

13. ábra. Felsőoktatási kiadások a GDP%-ában, 2008
Figure 13. HE expenditures as % of GDP, 2008

Forrás: Eurostat alapján saját szerkesztés

Ebben a mutatóban Magyarország az utolsó helyen áll, azaz a GDP legkisebb hányadát költjük a felsőoktatásra.

Felhasznált irodalom

- CHEPS (2008): Progress in higher education reform across Europe. Center For Higher Education Policy Research, Vol. 2.
EU (2010): Pre-study on the role of higher education institutions as providers of continuous professional learning and adult education. Directorate-General for Education and Culture, Brüsszel
Eurostat: Eurostat online statistical database. www.ec.europa.eu/eurostat
OECD: OECD StatExtracts. www.oecd.org
OECD EaG: OECD Education at a Glance. www.oecd.org
OECD STIS: OECD 2007 Science, Technology and Industry Scoreboard. www.oecd.org

⁹ Romániáról nincs adat.